

STRUČNI ČLANAK

Aleksandar Matković*

SAMOORGANIZOVANJE GRAĐANA KAO ODGOVOR NA PORAST STOPE ULIČNOG KRIMINALITETA

Apstrakt: Osnovni cilj rada jeste opšte predočavanje fenomena građanskog samoorganizovanja u cilju suzbijanja uličnog kriminaliteta. Dat je predlog definicije ove pojave, nakon čega su izvršeni pregled i analiza uslova njenog nastanka, razvoja i specifičnih formi ispoljavanja. Izvedeni su zaključci o mogućnostima samoorganizovanja ovoga tipa unutar savremene državne zajednice. Razmotrene su i ocenjene perspektive dopuštenosti navedenog aktivizma, njegove opravdanosti i osnovanosti u svetlu promenljivosti društvenog ambijenta i različitosti između konkretnih lokalnih zajednica. Konstatovano je da građansko samoorganizovanje može postojati unutar savremene pravne države kao jedan od vidova primarno samoinicijativnog, dopunskog učesća stanovništva u suzbijanju delinkvencije. Pri tome je sugerisano izbegavanje podsticanja ovakvog delovanja od strane državnih struktura i oslanjanja na njega, već prevashodno aktivno činjenje na polju sistematskog unapređivanja rada zvaničnih institucija u čiju nadležnost spada borba protiv kriminalnog ponašanja.

Ključne reči: samoorganizovanje građana, ulični kriminalitet, ulično nasilje, porast stope kriminaliteta, efikasnost policije.

UVOD

Poslednjih godina, u Republici Srbiji primetna je tendencija porasta uličnog kriminaliteta, kao i s njom delimično povezana praksa medijskog potenciranja izvršenih zločina i spekulacija koje se tiču mogućeg opsega opasnosti ovakvog kriminalnog ambijenta. U takvim uslovima, među širom javnosti sve češće se zapaža razmišljanje o oceni opravdanosti popularisanja ideje o samoorganizovanju stanovništva, u cilju prevazilaženja ovog problema. Otuda se nameće zaključak da je ovoj problematici potrebno posvetiti adekvatnu pažnju naučne i stručne javnosti.

* Master pravnik, student doktorskih studija Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu
e-mail: al.matkovic@gmail.com

1. O GRAĐANSKOM SAMOORGANIZOVANJU UOPŠTE

Da bi se postigao pravilan i celovit uvid u prirodu ovde analizirane materije, neophodno je otpočeti izlaganje prikazom fenomena građanskog samoorganizovanja u širem smislu. Na ovaj način obezbeđuju se pretpostavke za razumevanje fundamentalnih ideja i principa koji stoje iza ovakvog aktivizma, kao i ključnih postavki na koje se oslanja specifično delovanje građana fokusirano na suzbijanje uličnog kriminaliteta.

Termin građansko samoorganizovanje u širem smislu može imati veliki broj različitih značenja. Neka od njih predstavljaju varijacije specifičnog modela kojim se bavi ovaj članak, dok se pojedina tiču sasvim udaljenih oblasti koje na bilo koji način dopuštaju mogućnost organizovanja stanovništva povodom izvršenja nekog zajedničkog cilja. Kako bi se pružila šira osnova za razumevanje konkretne problematike, najpre će biti predočen pojam samoorganizovanja u širem smislu, izvršena klasifikacija nekih od značajnijih oblika, te izdvojen oblik koji je relevantan za ovaj rad.

U najširem značenju, pojmom *građanskog samoorganizovanja* može biti obuhvaćeno *svako udruživanje većeg broja stanovnika određene teritorije u cilju postizanja zajedničkih ciljeva ili zadovoljenja zajedničkih interesa*. Kako se lako da primetiti, ovakvo određenje dopušta veoma širok spektar raznorodnog ponašanja. Unutar na ovaj način postavljenog okvira može se svrstati svaki oblik udruživanja koji ima za cilj ostvarivanje najrazličitijih društvenopolitičkih ciljeva stanovništva. Zadržavajući punu svest o težini pokušaja sveobuhvatne klasifikacije, na ovom mestu može biti ponuđen orijentacioni model izdvajanja nekolicine najistaknutijih vidova u kojima se samoorganizovanje može javiti. To su, na primer, udruživanje pripadnika određene lokalne zajednice (opštine, naselja, mesne zajednice, ulice i sl.) u cilju:

- zaštite bezbednosti građana i njihove imovine u uslovima rata ili ratnog stanja;
- zaštite bezbednosti građana i njihove imovine u uslovima elementarnih ili drugih prirodnih nepogoda;
- zaštite bezbednosti građana i njihove imovine u uslovima poremećaja funkcionisanja zajednice mimo dejstva prirodnih faktora (akutni ekološki poremećaji, otežano ili onemogućeno funkcionisanje na polju infrastrukture naselja, problemi prilikom snabdevanja stanovništva osnovnim životnim potrebštinama);
- zaštite bezbednosti građana i njihove imovine u uslovima nesigurnosti na ulicama i drugim javnim mestima usled kriminogenih faktora;

- ostvarenja drugih zajedničkih političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih, ekoloških i drugih interesa.¹

Na osnovu iznetog, mogu se zapaziti sledeće zajedničke karakteristike koje povezuju ove veoma raznorodne oblike udruživanja. To su:

- prisustvo većeg broja učesnika;
- postojanje zajedničkog interesa ili cilja;
- kolektivno delovanje prilikom ostvarivanja postavljenih zadataka;
- nedržavni karakter formiranih tela;
- postojanje želje za samostalnim aktivizmom usled uverenja da postojeći poredak nema adekvatne mogućnosti ili dovoljno inicijative da reši probleme putem zvaničnih, državnih institucija;
- regrutovanje članstva i izvršavanje akcija na užem, lokalnom prostoru (koji najčešće ne prelazi obim jednog naseljenog mesta ili njegovog užeg dela).

Predstavljanjem i sistematizovanjem bazičnog ambijenta koji stoji iza ideje građanskog samoorganizovanja, učinjen je neophodan početni korak u cilju razumevanja specifičnog aktivizma koji je predmet ovoga rada. Istovremeno, razmatranjem navedene šire celine, omogućen je direktan uvid u neke od osnovnih karakteristika konkretnog antikriminalnog organizovanja građana. Pažnja će potom biti fokusirana isključivo na odabranu specifičnu kategoriju – samoorganizovanje motivisano željom za suzbijanjem uličnog kriminaliteta.

2. SAMOORGANIZOVANJE GRAĐANA U CILJU SUZBIJANJA ULIČNOG KRIMINALITETA – POJAM, UZROČNI FAKTORI I OBELEŽJA

Ovaj oblik građanskog samoorganizovanja, kako je delom već objašnjeno, ima za cilj odbranu određenih ličnih ili imovinskih dobara osoba koje potpadaju pod sferu njegove zaštite.² Svoje moderne začetke i najširu

1 O različitim vidovima samoorganizovanja građana određene uže kategorije, videti: Taylor, R., 1996, *Neighborhood Responses to Disorder and Local Attachments: The Systemic Model of Attachment, Social Disorganization and Neighborhood Use Value*, *Sociological Forum*, vol. 11, issue 1, pp. 41–42.

2 Na osnovu raspoloživih podataka i dostupnih materijala, čini se da je domaća naučna literatura posvetila nedovoljno pažnje ovoj specifičnoj problematici, naročito ako se ima u vidu značaj i aktuelnost analiziranih pitanja. Od stranih radova, kao polazište za proučavanje, videti, npr.: Thayer, R., Reynolds, K., 1997, *Community Oriented Policing*, *Journal of Planning Literature*, vol. 12, issue 1, pp. 93–105; Smith, B., Novak, K., Hurley, D., 1997, *Neighborhood Crime Prevention: The Influences of Communi-*

rasprostranjenost doživeo je na prostoru Sjedinjenih Američkih Država, nakon čega je doživeo globalno rasprostranjenje.³ U cilju lakšeg razumevanja i preglednijeg uvida u suštinu ove pojave, formulisaćemo celovitu definiciju na sledeći način:

Građansko samoorganizovanje u cilju zaštite bezbednosti građana i njihove imovine, u uslovima postojanja široko rasprostranjenog kriminaliteta i prateće nesigurnosti na ulicama i drugim javnim mestima, jeste svaki vid udruživanja i kolektivnog delovanja većeg broja lica, stanovnika užeg naseljenog područja, u interesu sigurnosti lica i imovine koji na neki način teritorijalno pripadaju pomenutom naseljenom regionu.

Uzroke aktuelizovanja ove ideje na teritoriji naše države treba tražiti u nekoliko faktora.

Pre svega, primetan je progresivan porast stope uličnog kriminaliteta, uzrokovan različitim društvenopolitičkim činiocima.⁴ Osim toga, medijske slobode i sveprisutnost medija, brz protok informacija, kao i preterano potenciranje pitanja kriminala u sredstvima javnog informisanja, naročito posebno surovih zločina i drugih senzacionalističkih vesti iz ove sfere, dodatno povećava atmosferu nesigurnosti kod građana i utiče na oblikovanje njihove percepcije. Ove dve, po našem mišljenju najznačajnije grupe faktora, zaslužuju da budu posebno izložene.

Objektivni porast kriminalne delatnosti navedene kategorije poslednjih godina ima svoje korene u različitim društvenim pojavama. Navešćemo i bliže predočiti najbitnije od njih.

Ratna dešavanja tokom prethodne decenije osetno su uticala na opštu destabilizaciju postojeće društvene strukture. Revizija i promena ideoloških opredeljenja na državnom nivou svakako su se odrazile i na

ty-Based Organizations and Neighborhood Watch, *Journal of Crime and Justice*, vol. 20, issue 1, pp. 69–86; Kelling, G., Stewart, J., 1990, Neighborhoods and Police: The Maintenance of Civil Authority, *Criminal Law Forum*, vol. 1, issue 3, pp. 459–476; Hope, T., 1995, Community Crime Prevention, *Crime and Justice*, vol. 19, pp. 21. i d.; Rosenbaum, D., 1988, Community crime prevention: A review and synthesis of the literature, *Justice Quarterly*, vol. 5, issue 3, pp. 323–395.

3 Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., 2008, The Effectiveness of Neighborhood Watch, *Campbell Systematic Reviews*, 18, pp. 2–3.

4 Za aktuelne statističke podatke, pogledati npr: NS: Porast maloletničkog kriminala (<http://www.vesti-online.com/Vesti/Hronika/377067/NS-Porast-maloletnickog-kriminala>, 25.01.2014); *Kriminal u porastu* (<http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/t40480.lt.html>); Stojanović, S., 2014, Novi Sad najgori: Pitoma varoš, a najviše kriminala, *Kurir Online* (<http://www.kurir-info.rs/novi-sad-najgori-pitoma-varos-a-najvisse-kriminala-clanak-1159831>, 02.01.2014); Glavonjić, Z., 2013, *Vulikić iz MUP-a: Porast broja ubistava, ali Beograd bezbedan grad* (<http://www.slobodnaevropa.org/content/kriminal-u-porastu-ali-beograd-bezbedan-grad/24996447.html>, 24.05.2013); Tagirov, T., 2013, Maloletnička delinkvencija i kriminal u Srbiji: karike koje su pustile, *Vreme Online* (<http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1149221>, 07.11.2013).

samopreispitivanje pojedinca. U uslovima prestanka postojanja dotadašnje državne zajednice, stvoreno je plodno tlo za porast kriminala svake vrste, što je nužno moralo ostaviti dalekosežne posledice. Takođe, usled raspada države i masovnog izbeglištva i prinudnog preseljavanja velikog broja lica, došlo je do drastičnog porasta broja stanovnika pojedinih regiona u Srbiji, što je imalo za rezultat osetnu promenu dotadašnjeg stila i dinamike života i, između ostalog, stvaranje novih predispozicija koje doprinose uvećanju protivpravnog delovanja.

Tranzicioni period i novonastali ambijent korenitih društvenih promena dodatno su pogodovali stvaranju novih, odnosno aktuelizovanju postojećih društvenih problema, pre svega ekonomske prirode (porast nezaposlenosti, siromašenje stanovništva i sl.). Na ovaj način nastao je još jedan stimulativni faktor za ekspanziju konkretnog kriminalnog ponašanja na ulicama.

Uopšteno gledajući, ekonomska kriza u širem smislu (kako ratnog tako i posleratnog i tranzicionog perioda), otvorila je široku perspektivu za porast nivoa pravno nedozvoljenog aktivizma. Slaba ekonomska moć stanovništva nametnula se kao jedan od značajnijih motivacionih faktora za stupanje u svet kriminala, pri čemu se ekspanzija uličnog kriminaliteta i ovde postavlja u prvi plan.

U vezi s tim, može se izdvojiti i prateći porast spontane ekonomske migracije. Zamiranje manjih naselja, s jedne strane, i demografska eksplozija nekolicine urbanih centara, s druge, doveli su do novih pretpostavki za nastanak i dalji razvoj ovog oblika kriminaliteta.

Nakon obrađenih uzroka i uslova objektivnog porasta kriminalne stope, treba posvetiti pažnju pitanju odnosa medija prema kriminalnim dešavanjima u svetlu nekolicine ključnih pravaca medijskog razvoja.

Sloboda medija, kao jedno od dostignuća savremene demokratije, spada u tekovine novije istorije naše države. U periodu pre nego što je uspostavljena, postojali su različiti institucionalizovani mehanizmi limitiranja i kontrolisanog plasiranja informacija u javnost, u skladu s aktuelnim društvenopolitičkim, režimsko-ideološkim i drugim ciljevima. To je, između ostalog, imalo za posledicu nedovoljnu obaveštenost građana o stvarnom obimu uličnog kriminaliteta. Iako se ne može osporiti tendencija porasta nivoa kriminalnog ponašanja poslednjih godina, smatramo da je neophodno primetiti da je na oblikovanje subjektivnog utiska građana o rasprostranjenosti kriminala umnogome doprinela promena na planu informativne medijske politike. Naglim obustavljanjem dotadašnje cenzure i prilivom velikog broja informacija o zločinima najrazličitijih vrsta, prosečan građanin lako je mogao biti naveden na pogrešne zaključke da je daleko veći porast kriminalne stope nego što je to zaista slučaj.⁵

5 O ovoj temi detaljnije: Anderson, B., Thierer, A., 2008, *A Manifesto for Media Freedom*, New York, Encounter Books, pp. 1–58, 104–109.

Još jedan faktor koji je potrebno pomenuti jeste razvoj tehnologije i, s njim povezan, daleko brži protok informacija nego što je to donedavno bio slučaj. Razvitkom sredstava prenosa informacija stvaraju se drastične promene u pogledu mogućnosti i brzine proticanja informacija, a rezultat toga jeste izuzetan porast količine prenetih i široko plasiranih podataka. Kada se ovo ima u vidu, lako je zaključiti da je još jedan činilac u velikoj meri morao doprineti porastu informisanosti stanovništva o problemu aktuelnog kriminala i rastu zabrinutosti.⁶

Konačno, treba navesti još jednu izuzetno značajnu pojavu čija obeležja presudno doprinose rastu nemira među stanovništvom u kontekstu postojećih ili pretpostavljenih kriminalnih tendencija, samim tim i ohrabriranju sklonosti pojedinaca ka preduzimanju samostalnih akcija u cilju suprotstavljanja deliktnom ponašanju. Medijski senzacionalizam jeste jedan od trendova koji odlikuje savremeno novinarstvo. U cilju podizanja tiraža, gledanosti, odnosno slušanosti, savremena sredstva informisanja sklona su pre naglašavanju informacija, kao i prenošenju nedovoljno proverenih podataka, što ima za posledicu pogrešno ili distorzirano informisanje javnosti o velikom broju značajnih okolnosti. Ova praksa poprima punu formu u kontekstu pitanja koja se tiču kriminala, s jedne strane, i bezbednosti građana, s druge. Dramatičnim iznošenjem i/ili preuveličavanjem pojedinosti određenih delikata, po pravilu naročito surovih obeležja, stvara se pogodno tlo za nastanak i produbljivanje osećanja nesigurnosti među stanovništvom, ali i za javljanje, odnosno dodatno ohrabriranje želje da se preduzme svojevrsna samostalna akcija u cilju sprečavanja ovakvih negativnih pojava.⁷

Može se zaključiti da su svi navedeni faktori ostavili traga na društvenu realnost i zajednički uticali na pojavu, odnosno porast kriminalnih tendencija, posebno akcentujući one koje doprinose ekspanziji uličnog kriminaliteta. Promenom uslova života, brojna društvena načela i etički modeli i uzori pretrpeli su velike potrebe. Nosioci društvene strukture doživeli su značajne transformacije i izloženi su iskušenjima novog načina življenja. Destabilizacija opšteg državnog poretka, sa svim pratećim posledicama, porast nezaposlenosti, ekonomski problemi velikog broja ljudi, nagli rast populacije u velikim gradovima i s njime povezana otuđenost stanovništva i mogućnost „neprimetnog” bavljenja kriminalom, stvorili su svojim sadejstvom negativnu klimu u kojoj se pojedinac sve češće oseća ugroženo i nezaštićeno. Kada

6 Videti Winston, B., 1998, *Media Technology and Society: A History: From the Telegraph to the Internet*, Hove, Psychology Press, pp. 321–343.

7 Up. Heath, L., Gilbert, K., 1996, *Mass Media and Fear of Crime*, *American Behavioral Scientist*, vol. 39, issue 4, p. 379; Dowler, K., Fleming, T., Muzzatti, S., 2006, *Constructing Crime: Media, Crime and Popular Culture*, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, vol. 48, issue 6, p. 837.

se tome pridoda nemogućnost države i njenih organa da u svakom slučaju izvršenog delikta odgovore zahtevima prava i pravde, te prateći porast nezadovoljstva stanovništva funkcionisanjem države, pojava ideje o samoorganizovanju građana kod određenog dela stanovništva čini se kao logičan korak u percepciji problema i suočavanju s njim. Tako se kod jednog segmenta populacije stvara uverenje da građani sami treba da preuzmu odgovornost za svoju bezbednost, pri čemu se obim njihove, na ovaj način ustanovljene, odgovornosti može ispoljiti na različitim nivoima.⁸

Kao i kod drugih oblika samoorganizovanja stanovništva, u okviru predmetnog građanskog aktivizma mogu se prepoznati sva opšta obeležja građanskog udruživanja, čija sistematika je predložena u prethodnom tematskom odeljku ovoga rada. Ono što prevashodno daje specifičnost navedenoj potkategoriji svakako jeste njeno karakteristično usmerenje i cilj samoga delovanja. Naime, kako je već rečeno, primarna svrha ovog aktivizma odnosi se na suprotstavljanje kriminalnom delovanju zastupljenom na određenoj užoj teritoriji, sprovedeno od strane žitelja toga područja. Dakle, kao osnovna ideja koja stoji iza ovakvog udruživanja pojavljuje se spremnost većeg broja pojedinaca da sopstvenim snagama reaguju na pojavu nasilničkog, razbojničkog, pljačkaškog i drugog nedopuštenog ponašanja u određenoj užoj oblasti. Ovaj oblik delovanja može se zadržati na preventivnom nivou, pri čemu bi samo postojanje veće grupe udruženih lica delovalo kao demotivacioni faktor na potencijalne izvršioce delikata. Njihovo dejstvovanje bi se, u tom slučaju, ograničilo na ulična dežurstva i analizu sumnjivog, tj. potencijalno pravno nedopuštenog ponašanja, praćenje ugroženih lica, čuvanje imovine, kao i na obaveštavanje policije ukoliko do delikta zaista dođe, bez preduzimanja bilo kakvih represivnih mera sa svoje strane. Međutim, građansko samoorganizovanje može poprimiti i obeležja represivnog karaktera. Stanovnici određene lokalne zajednice mogu odlučiti da se, u slučaju primećivanja protivpravnog ponašanja, sami suprotstave delinkventima, kao i da se, u krajnjoj liniji, upuste u samoinicijativno kažnjavanje učinioca. Nošenje i upotreba oružja, kao i oruđa kojim može da se nanese povreda, predstavlja novu dilemu koja se može pojaviti u navedenom kontekstu. Ova pitanja otvaraju značajne debate, kako kod

8 Za uvid u različite aspekte udruživanja ovog tipa, pogledati npr: Kelling, G., Stewart, J., 1990, p. 459. i d.; Cordner, G., 1995, *Community Policing: Elements and Effects*, *Police Forum*, vol. 5, issue 3, pp. 1, 7; Kerley, K., Benson, M., 2000, *Does Community Oriented Policing Help Build Stronger Communities?*, *Police Quarterly*, vol. 3, issue 1, pp. 46–69; Rosenbaum, D., Lurigio, A., 1994, *An Inside Look at Community Policing Reform: Definitions, Organizational Changes and Evaluation Findings*, *Crime & Delinquency*, vol. 40, issue 3, pp. 299–314; Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., 2006, *Does neighborhood watch reduce crime? A systematic review and meta-analysis*, *Journal of Experimental Criminology*, vol. 2, issue 4, pp. 440 i d.; Miethe, T., 1991, *Citizen-Based Crime Control Activity and Victimization Risks: An Examination of Displacement and Free-Rider Effects*, *Criminology*, vol. 29, issue 3, pp. 435–439.

pravnih tako i kod društveno-naučnih teoretičara uopšte. Pitanje etičkog osnova, pravne granice dozvoljenosti, odnosno nedozvoljenosti navedenog ponašanja, perspektive koristi i štete od takvog ponašanja, mogućnosti zlo-upotrebe, samo su neki od mogućih izvora polemike koja se javlja prilikom razmatranja ove pojave. U sledećem odeljku pokušaće se da se razjasne neke od najvažnijih tačaka ovako postavljenog problema.

3. PITANJE DOPUŠTENOSTI I OPRAVDANOSTI

Mogućnost samoorganizovanja građana u cilju suzbijanja uličnog kriminala postavlja velike izazove pred naučnu i stručnu javnost.

Pre svega treba podsetiti da u pravnoj državi građani nemaju slobodu da samoinicijativno preuzimaju državne funkcije u svoje ruke. Oni nemaju ovlašćenje da obavljaju specijalizovane poslove za koje su inače nadležni državni organi. S druge strane, policija, tužilaštvo i sudovi dužni su da poslove koji su im povereni obavljaju u skladu sa svojim ovlašćenjima, pri čemu nije dopušteno mešanje ostalih lica u njihove delatnosti.

Država ima obavezu da se suprotstavlja svakom samovoljnom vršenju vlasti od strane neovlašćenih subjekata. U kontekstu samoorganizovanja građana, to bi se odnosilo na sve oblike ponašanja koji prelaze granicu pravno dozvoljenog delovanja.

Posmatrano iz suprotne perspektive, građani imaju pravno dopuštene da preduzimaju sve mere koje nisu protivne zakonu, a kojima se može unaprediti njihova sigurnost, kao i sigurnost drugih lica. Među ovakvim merama mogu se pojaviti i neke koje imaju obeležja samoorganizovanja građana. U nastavku će se videti na koji način se građansko samoorganizovanje može pojaviti kao legalan oblik pružanja doprinosa ovoj oblasti.

Samoorganizovanje građana u cilju suzbijanja uličnog kriminala moglo bi, s pravnog aspekta, biti dopušteno i neometano primenjivano ukoliko je uobičajeno na neki od sledećih načina:

- kao služba koja organizuje dežurstva na rizičnim lokacijama i obaveštavanje policije o pojavi pravno nedozvoljenog ponašanja i drugim sumnjivim okolnostima;
- kao prevencija kriminalnog ponašanja zbog prisustva većeg broja lica na rizičnim lokacijama, čime se umanjuje verovatnoća deliktnog ponašanja;
- kao služba koja može pružiti pomoć napadnutome i kontaktirati hitnu pomoć i policiju;
- kao služba koja napadnutome može priteći u pomoć i eventualno se suprotstaviti napadačima u granicama pravno dopuštenog ponašanja (kada je reč o pružanju fizičkog otpora napadačima, ova

mogućnost je kontroverzna, budući da aktualizuje problem određivanja granice nužne odbrane i njenog prekoračenja, kao i pitanje granice pružanja pomoći licu u nevolji);

- kao organizovana pratnja ugroženih kategorija lica (npr. dece, od strane roditelja ili drugih starijih lica; na ovaj način može se značajno pomoći u osujećivanju vršnjačkog i drugog nasilja, pokušaja silovanja, razbojništava i sl.).⁹

U vezi s potencijalno pozitivnim aspektima samoorganizovanja, može se primetiti da samo postojanje ovakvih organizacija može doprineti značajnijem skretanju pažnje opšte javnosti na postojanje društvenih problema koji zahtevaju konkretno rešavanje. Takođe, opravdano je očekivati doprinos pri alarmiranju nadležnih ustanova u pogledu postojanja manjkavosti u radu policije, tužilaštva ili organa pravosuđa, odnosno dejstvo u svojstvu dodatnog motivacionog faktora za unapređenje njihovog rada. Konačno, prevencija opšteg karaktera može biti postignuta već samim postojanjem i medijskim popularisanjem činjenice da postoji inicijativa građanskog samoorganizovanja u cilju borbe protiv kriminala, te samim tim još jedna prepreka delinkventnom ponašanju.¹⁰

Kao što se može primetiti na osnovu iznetog, samoorganizovanje građana ne mora nužno u sebi podrazumevati samovolju i samoinicijativno preuzimanje pravde u svoje ruke, ukoliko se poštuju granice pravnih dopuštenja. Međutim, usled same prirode ovakve građanske inicijative, prilikom njenog manifestovanja lako može doći i do uplitanja nelegalnih metoda i sredstava delovanja. Sledeći primeri treba da prikažu pojedine karakteristične oblike protivpravnog ponašanja koji bi se mogli očekivati prilikom ovakvog alternativnog suprotstavljanja kriminalu. Građansko samoorganizovanje bi moglo ispoljiti obeležja protivpravnosti u slučaju:

- napada na lica za koja se sumnja da su izvršioi određenog delikta (osim u pomenutom, pravno problematičnom slučaju pružanja otpora u granicama nužne odbrane i sl.);

9 Za detaljnu listu mogućeg, pravno dopuštenog aktivizma, videti npr.: *Neighborhood Watch Manual: USA on Watch – National Neighborhood Watch Program*, pp. 1–32 (https://www.bja.gov/Publications/NSA_NW_Manual.pdf); *National Crime Prevention Council* (<http://www.ncpc.org/topics/home-and-neighborhood-safety/neighborhood-watch>); takođe, Bennett ukratko navodi neke od mogućih objekata ovakve zaštite – videti: Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., 2008, p. 5.

10 O pozitivnim stranama samoorganizovanja, videti: Skolnick, J., Bayley, D., 1988, Theme and Variation in Community Policing, *Crime and Justice*, vol. 10, pp. 1 i d.; Corder, G., 1995, pp. 6–7; Becker, S., 2013, An Intersectional Analysis of Differential Opportunity Structures for Community-Based Anticrime Efforts, *Race and Justice*, 31, pp. 49–51.

- samostalnog ocenjivanja nečije krivice i eventualnog samovoljnog izvršavanja fizičkih i drugih mera u cilju sprečavanja ili kažnjavanja pretpostavljenih izvršilaca;
- neovlašćenog posedovanja, nošenja ili upotrebe oružja.

Takođe, potrebno je istaći da postoji opravdan razlog za bojazan da bi se ovakvim organizovanjem, u određenom broju slučajeva, lako mogao postići suprotan cilj od željenog. Organizovanje pojedinaca u veće grupacije u cilju sprečavanja delinkvencije može se izroditi u samovoljni proces progona svih koji bi mogli biti okarakterisani kao „sumnjivi” u datoj sredini. Isto tako, poverena ovlašćenja i autoritet pojedinih učesnika mogli bi biti zloupotrebjeni u privatne svrhe (na primer u cilju razračunavanja s ličnim neistomišljenicima, suparnicima i sl.). Osim toga, devijacija samostalnog organizovanja i delovanja mogla bi dovesti do formiranja upravo kriminalnih grupacija koje sprovode teror nad određenom lokalnom teritorijom, što dovodi do njihovog poistovećivanja s izvornim delinkventima, zbog sprečavanja čijeg delovanja je samoorganizovanje i započeto, te samim tim i do obesmišljavanja polazne ideje.¹¹

Nakon analize dopuštenosti, biće razmotreni i uslovi opravdanosti primene građanskog samoorganizovanja. U kontekstu rečenog, treba zapaziti sledeće.

Kao prvo, može se istaći da građani, u uslovima postojanja institucionalizovanih mehanizama organizovanja reda i bezbednosti, nisu ni po kom osnovu dužni da aktivno učestvuju u sprovođenju aktivnosti ove kategorije;¹² na njihovoj strani, dakle, ne postoji obaveza participacije u obezbeđivanju sigurnosti unutar lokalne zajednice. Štaviše, mišljenja smo da se ovakav vid građanskog učešća, ukoliko nije rezultat spontanog i samoinicijativnog delovanja pojedinaca već proizvod aktivnog podsticanja od strane zvaničnika,¹³ kosi s prirodom institucija državne uprave i lokalne samouprave. Živeći u savremenoj pravnoj državi i učestvujući u

11 O negativnim aspektima ove pojave, videti: Grinc, R., 1994, “Angels in Marble”: Problems in Stimulating Community Involvement in Community Policing, *Crime & Delinquency*, vol. 40, issue 3, pp. 437–468; Maxson, C., Hennigan, K., Sloane, D., 2005, “It’s Getting Crazy Out There”: Can a Civil Gang Injunction Change a Community?, *Criminology and Public Policy*, vol. 4, issue 3, pp. 577–605; Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., 2008, The Effectiveness of Neighborhood Watch, *Campbell Systematic Reviews*, 18, pp. 5–6; Gilliam, F., Valentino, N., Beckmann, M., 2002, Where You Live and What you Watch: The Impact of Racial Proximity and Local Television News on Attitudes about Race and Crime, *Political Research Quarterly*, vol. 55, issue 4, pp. 755–780.

12 Ne računajući striktno propisane obaveze (poput, na primer, dužnosti obaveštavanja policije, dužnosti svedočenja i sl.).

13 Kao što je to naročito slučaj u SAD, posebno od početka 90-ih godina XX veka. O tome više u: Garofalo, J., McLeod, M., 1989, *The Structure and Operations of*

finansiranju državnog aparata, građani s punim pravom treba da očekuju i zahtevaju rešavanje problema kriminala na nivou zvaničnih institucija, pri čemu se njihovo eventualno učešće u prevazilaženju konkretnih poteškoća ne bi smelo tretirati kao unapred očekivano i na nivou zvaničnika stimulirano sredstvo suzbijanja delinkvencije.

Osim toga, govoreći o samom ambijentu koji opravdava prisustvo građanskog antikriminalnog aktivizma, smatramo da nivo kriminalne stope i objektivni učinci i faktičke mogućnosti delovanja organa unutrašnjih poslova stoje u direktnom odnosu sa stepenom opravdanosti građanskog samoorganizovanja. U skladu s upravo iznetim stanovištem, prema kome se poredak savremene države mora oslanjati prevashodno na sopstvene institucije i organe, potrebno je primetiti da je ideja građanskog samoorganizovanja primerena prvenstveno onim naseljenim područjima u kojima je konstatovana nedelotvornost ili neefikasnost organa reda, odnosno u kojima nivo kriminalnih aktivnosti osetno premašuje objektivne mogućnosti suprotstavljanja isključivo od strane zvaničnika. Građansko samoorganizovanje bi trebalo ostaviti u drugom planu dokle god je moguće delotvorno vršiti sistemski i organizacioni unapređivanja funkcionisanja organa unutrašnjih poslova. Ukoliko pak, uprkos značajnim naporima na poboljšanju efektivnih učinaka, rezultati prevencije i represije i dalje izostaju, a porast kriminaliteta nastavi da beleži progresivan rast, eventualna stimulacija građanskog aktivizma u okviru saradnje s policijom činila bi se opravdana kao izuzetno, dopunsko i alternativno, ali ne i kao primarno i konačno rešenje problema.

4. POSTIGNUTI UVIDI I ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nakon prikaza i analize predmetne materije, moguće je objediniti postignuta zapažanja i ponuditi opšte zaključke koji iz njih proizilaze.

Nužno je odmah istaći da, s etičkog aspekta, građanima ne može biti osporeno svojevršno prirodno pravo na zaštitu sopstvene sigurnosti i sigurnosti svojih sugrađana. U skladu s opštom idejom pravde i pravičnosti, nije realno očekivati i zahtevati od pojedinca svesno ignorisanje potencijalne nedovoljne efikasnosti državnog aparata, na štetu osnovnih životnih interesa njega ili njegovog okruženja. Štaviše, i sami pozitivnopravni propisi, u svojim uopštenim odredbama, jasno sugerišu vrednosti koje se žele postići pravnom regulativom; ukoliko državna realizacija nije ostva-

Neighborhood Watch Programs in the United States, *Crime & Delinquency*, vol. 35, issue 3, pp. 326–344.

rila ovakvo nastojanje, postoji dodatni moralni argument za razumevanje pobuda samoorganizovane građanske inicijative.

S druge strane, iz pozicije pravne zajednice, država je, nezavisno od etičke perspektive, dužna da se suprotstavlja ovakvom ponašanju ukoliko se ono kosi s važećim pravnim propisima. U skladu s načelom pravne sigurnosti, te shodno zabrani samovoljnog i neovlašćenog vršenja institucionalizovanih državnih funkcija, pravna država ne može dopuštati samoinicijativno zadovoljenje pravde ukoliko se ono na bilo koji način suprotstavlja pozitivnopravnim rešenjima.

Prema svojoj prirodi, samoorganizovanje građana radi suzbijanja uličnog kriminala može biti podeljeno u dve osnovne kategorije. To su: oblik samoorganizovanja usklađen s pravno dopuštenim opsegom ponašanja i samoorganizacioni model koji prekoračuje granice pravnih dopuštenja.

Prvopomenuta kategorija obuhvata svaki pravu saglasan način suprotstavljanja kriminalu ove vrste. Ovde ponuđeni modeli i predlozi ovakvog građanskog aktivizma ilustruju raznoliku prirodu njegovog ispoljavanja i širok spektar mogućnosti koje se mogu njime postići. Samoorganizujući se na neki od navedenih načina, odnosno na bilo koji drugi način usklađen s normativnim poretkom, građani ostvaruju željene ciljeve u granicama pravnog dopuštenja.

Kategoriji pravno nedozvoljenog samoorganizovanja pripadaju svi vidovi građanske inicijative ovog usmerenja koji se u nekom pogledu kose s aktuelnim pravnim propisima. Ovakvo ponašanje država je dužna da suzbija i sankcioniše putem svojih nadležnih organa.

Podsetimo se da, shodno osnovnom principu sankcionisanja protivpravnog ponašanja, građani, generalno posmatrano, nisu objektivno prisiljeni da postupaju na određeni, pravom sugerisani način. Kao što je poznato, stavljanjem u izgled sankcije koja sledi nakon izvršenja protivpravnog ponašanja, stanovništvu se pruža smernica pravno poželjnog delovanja, čime se, svakako, šalje i direktna poruka o modelima društveno prihvatljivog ponašanja koji odlikuju konkretni poredak. Ipak, uzevši u obzir postojanje slobodne volje, kao i sposobnosti samostalnog odlučivanja, mora se konstatovati da, i pored pozitivnopravne osude određenog ponašanja, pojedincu ostaje sloboda izbora da li će svoje ponašanje uskladiti s pravnim propisima ili neće. Problematika se, dakle, svodi na klasični odnos pravne dispozicije i pravne sankcije. Stavljanjem nekog zla u izgled, potencijalni izvršilac nastoji se odvratiti od povrede određenih propisa; ipak, on može odlučiti da protivpravnost ipak sprovede u delo uprkos predviđenim pravnim sankcijama.

Ova materija unosi velike dileme u vezi s obrazloženim vidom samoorganizovanja građana. Zahtev koji poredak iznosi nedvosmislen je – građani su dužni poštovati pravnu regulativu u svakom konkretnom slučaju, kako bi se obezbedila pravna sigurnost i ujednačenost primene propisa. Međutim, lako je zamisliti brojne primere koji pred pojedinca mogu postaviti problemske situacije na koje je teško naći jednostavan odgovor. Ovo se posebno odnosi na slučaj u kome bi se, prilikom sprovođenja nekog od vidova građanskog samoorganizovanja, izvršenjem protivpravnosti manje težine (primera radi, izvršenjem prekršaja, prekoračenjem granice nužne odbrane i sl.), sprečilo izvršenje nekog od najtežih zločina (npr. ubistva). Treba zaključiti da, s pravnog stanovišta, ovakvo ponašanje ne može i ne sme biti ohrabrivano ni u kom slučaju, dok se, na nivou pojedinca, izneti odnos dispozicije i sankcije aktuelizuje u punom svetlu.

U svakom slučaju, čini se da čak i u pogledu pravno dopuštenog oblika samoorganizovanja građana, ono ne bi smelo biti široko popularisano i od strane poretka energično stimulisano rešenje problema trajnog karaktera koje bi se, kako u poimanju na državnom nivou tako i u okviru opšteg narodnog mnjenja, ustalilo kao regularna praksa. Polazeći od pretpostavke da su dužnost i funkcija države da, preko svojih nadležnih tela, služi interesima sopstvenog stanovništva, oslanjanje na aktivizam ovako udruženih građana, koji za takvo delovanje nemaju državna ovlašćenja, ne čini se primereno osnovnoj ideji i svrsi savremene državne zajednice. Takođe, uzevši u obzir tanku liniju koja razdvaja pravno dopušteno i nedopušteno ponašanje ovoga tipa, kao i ranije izložene opasnosti i kontraproaktivne pojave koje mogu pratiti ovakav aktivizam, upravo izneti stav čini se dodatno osnovanim. Otuda smatramo da država ne bi smela unapred da računa na samoorganizovanje građana kao na dopunsku meru u podizanju nivoa bezbednosti, već ovo ponašanje treba da bude rezultat spontanog ili pak vanrednog organizovanja građana u pojedinim naročito ozbiljnim i kriznim situacijama, od koga zajednica može imati značajne koristi, ali s kojim se ne sme kalkulisati prilikom analiziranja, organizovanja i unapređivanja rada nadležnih državnih organa.

Za kraj, može biti izvršeno finalno pozicioniranje građanskog samoorganizovanja ovog usmerenja u svetlu opšteg društvenog poretka. U pogledu ovoga pitanja, treba računati na polarizaciju stavova i oštro separisanje ekstremnih viđenja oba smera. Sledbenici prve ideje, odnosno oni koji se bespogovorno protive ideji samostalne inicijative ove vrste, mogli bi, čini se, istaći argumente da se takvim delovanjem podriva autoritet države, obesmišljava državni poredak, unosi pravna nesigurnost i potencijalna nedoslednost u primeni zakona i dr. Takođe bi mogli nave-

sti stanovište prema kome je neophodno prihvatiti određene manjkavosti u funkcionisanju zvaničnih tela radi opšte sigurnosti i stabilnosti funkcionisanja poretka u celini. Nasuprot ovakvim razmišljanjima, pristalice suprotne perspektive bi, u prilog svome poimanju, mogle istaći, na primer, prednosti koordiniranog delovanja policije i građana, raskorak između namera i očekivanja državnih organa i predviđene državne politike, s jedne strane, i činjenične situacije i potencijalnih manjkavosti realizacije datog državnog programa, s druge; potom, neophodnost privremene ili trajne zaštite određenih dobara od izuzetnog značaja kojima država i sama pruža najvišu zaštitu, ali je u punoj realizaciji te zaštite osujećuje splet različitih okolnosti. Osim toga, kao mogući argumenti ističu se i hitnost rešavanja određenih pitanja, moguća pasivnost zvaničnika, želja za prevazilaženjem njihove neefikasnosti, kao i za skretanjem pažnje odgovornih lica na postojanje problema koji zahtevaju rešavanje. Uvažavajući elemente obe navedene perspektive, opredelili bismo se za kombinovani pristup datoj problematici. Država je nosilac ovlašćenja i dužnosti koje se tiču obezbeđivanja reda i mira na ulicama i predupređivanja i sankcionisanja delikata predmetne kategorije, usled čega je u obavezi da konstantnom evaluacijom dosadašnjih sopstvenih učinaka, te razmatranjem svih perspektiva mogućeg daljeg unapređenja rada, samostalno ostvaruje pozitivne rezultate i kreira atmosferu sigurnosti. Ipak, ukoliko građani osećaju potrebu da i sami doprinesu podizanju nivoa sopstvene bezbednosti, odnosno bezbednosti lokalne zajednice, važeći pravni sistem im dopušta preduzimanje svih onih mera koje nisu u suprotnosti s aktuelnim normama, odnosno kojima se ne povređuju pravom zaštićena dobra i interesi. Takvim fleksibilnim pristupom svakako se otvara nova perspektiva za višestruko poboljšavanje bezbednosne situacije.

LITERATURA

1. Anderson, B., Thierer, A., 2008, *A Manifesto for Media Freedom*, New York, Encounter Books.
2. Becker, S., 2013, An Intersectional Analysis of Differential Opportunity Structures for Community-Based Anticrime Efforts, *Race and Justice*, 31.
3. Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., 2008, The Effectiveness of Neighborhood Watch, *Campbell Systematic Reviews*, 18.
4. Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., 2006, Does neighborhood watch reduce crime? A systematic review and meta-analysis, *Journal of Experimental Criminology*, vol. 2, issue 4.
5. Cordner, G., 1995, Community Policing: Elements and Effects, *Police Forum*, vol. 5, issue 3.

6. Dowler, K., Fleming, T., Muzzatti, S., 2006, Constructing Crime: Media, Crime and Popular Culture, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, vol. 48, issue 6.
7. Garofalo, J., McLeod, M., 1989, The Structure and Operations of Neighborhood Watch Programs in the United States, *Crime & Delinquency*, vol. 35, issue 3.
8. Gilliam, F., Valentino, N., Beckmann, M., 2002, Where You Live and What you Watch: The Impact of Racial Proximity and Local Television News on Attitudes about Race and Crime, *Political Research Quarterly*, vol. 55, issue 4.
9. Glavonjić, Z., 2013, *Vulikić iz MUP-a: Porast broja ubistava, ali Beograd bezbedan grad* (<http://www.slobodnaevropa.org/content/kriminal-u-porastu-ali-beograd-bezbedan-grad/24996447.html>, 24.05.2013).
10. Grinc, R., 1994, “Angels in Marble”: Problems in Stimulating Community Involvement in Community Policing, *Crime & Delinquency*, vol. 40, issue 3.
11. Heath, L., Gilbert, K., 1996, Mass Media and Fear of Crime, *American Behavioral Scientist*, vol. 39, issue 4.
12. Hope, T., 1995, Community Crime Prevention, *Crime and Justice*, vol. 19.
13. Kelling, G., Stewart, J., 1990, Neighborhoods and Police: The Maintenance of Civil Authority, *Criminal Law Forum*, vol. 1, issue 3.
14. Kerley, K., Benson, M., 2000, Does Community Oriented Policing Help Build Stronger Communities?, *Police Quarterly*, vol. 3, issue 1.
15. *Kriminal u porastu* (<http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/t40480.lt.html>).
16. Maxson, C., Hennigan, K., Sloane, D., 2005, “It’s Getting Crazy Out There”: Can a Civil Gang Injunction Change a Community?, *Criminology and Public Policy*, vol. 4, issue 3.
17. Miethe, T., 1991, Citizen-Based Crime Control Activity and Victimization Risks: An Examination of Displacement and Free-Rider Effects, *Criminology*, vol. 29, issue 3.
18. *NS: Porast maloletničkog kriminala* (<http://www.vesti-online.com/Vesti/Hronika/377067/NS-Porast-maloletnickog-kriminala>, 25.01.2014).
19. Rosenbaum, D., 1988, Community crime prevention: A review and synthesis of the literature, *Justice Quarterly*, vol. 5, issue 3.
20. Rosenbaum, D., Lurigio, A., 1994, An Inside Look at Community Policing Reform: Definitions, Organizational Changes and Evaluation Findings, *Crime & Delinquency*, vol. 40, issue 3.
21. Skolnick, J., Bayley, D., 1988, Theme and Variation in Community Policing, *Crime and Justice*, vol. 10.
22. Smith, B., Novak, K., Hurley, D., 1997, Neighborhood Crime Prevention: The Influences of Community-Based Organizations and Neighborhood Watch, *Journal of Crime and Justice*, vol. 20, issue 1.
23. Starr, P., 2004, *The Creation of the Media: Political Origins of Modern Communications*, New York, Basic Books.
24. Stojanović, S., 2014, Novi Sad najgori: Pitoma varoš, a najviše kriminala, *Kurir Online* (<http://www.kurir-info.rs/novi-sad-najgori-pitoma-varos-a-najvise-kriminala-clanak-1159831>, 02.01.2014).

25. Tagirov, T., 2013, Maloletnička delinkvencija i kriminal u Srbiji: karike koje su popustile, *Vreme Online* (<http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1149221>, 7.11.2013).
26. Taylor, R., 1996, Neighborhood Responses to Disorder and Local Attachments: The Systemic Model of Attachment, Social Disorganization and Neighborhood Use Value, *Sociological Forum*, vol. 11, issue 1.
27. Thayer, R., Reynolds, K., 1997, Community Oriented Policing, *Journal of Planning Literature*, vol. 12, issue 1.
28. Winston, B., 1998, *Media Technology and Society: A History: From the Telegraph to the Internet*, Hove, Psychology Press.

COMMUNITY POLICING AS AN ANSWER TO RAISING STREET CRIME RATES

Aleksandar Matković

SUMMARY

This article provides a general overview of the phenomenon of community policing with regard to suppression of street crime. The author offers a definition of this phenomenon and presents its most important characteristics, conditions for its occurrence, its specific models and other relevant factors, by providing a comparative analysis and drawing necessary conclusions. In considering factors which contribute to the actualisation of community policing in Serbia, it can be concluded that the crucial influence on its appearance and development came on one side from the objective raise in crime rates and on the other side from media emphasis on the raised crime rates. The authors distinguishes between legally permissible and legally impermissible forms of such activism and provides a tentative classification model of possible, legally permissible action. The article considers both possible positive as well as negative effects and results of such reaction of the citizens. It is concluded that citizens have the right to, on their own initiative, take all measures aimed at and enabling their neighbourhood's security which are permitted by current legislation, while the state is entitled to suppress all behaviour exceeding the boundaries of the permissible, irrespective of the ethical dimension of the concrete action. Besides that, the author suggests that community policing should not be treated as a regular tool and one to be widely promoted by the state in suppressing crime, but primarily as a spontaneous, self-initiated and voluntary citizens' participation aimed at improvement of security. As long as objective possibilities for reorganisation and improvement of functioning of competent bodies allow for that, the state should rely exclusively on its own institutions, and by constant evaluation of its

work and thorough and meticulous improvement of its functioning create preconditions for efficient opposition to delinquent behaviour. Finally, the author positions the citizens in regard to justification of civic anti-criminal activism. Taking into account both positive and negative effects of this phenomenon, the author points out that a flexible approach, i.e. principal acceptance of community policing as a spontaneous (as long as there is a possibility of a successful response by official bodies), or (in exceptional cases of escalation of illegal activities) moderately stimulated activity, can achieve the best results in preventing and combating the described criminal tendencies.

Key words: community policing, street crime, street violence, rise in crime rates, police efficiency.

Dostavljeno Redakciji: 9. februara 2014. god.

Prihvaćeno za objavljivanje: 17. juna 2014. god.